

GLOBAL DANNELSE I MØTE MED OPERASJON DAGSVERKS *TESTIMONIALS*

Tradisjonelt og fortsatt er det slik at bærebjelken for elevenes dannelse i norsk skole ligger i norsk-faget. I vår tid er dannelse ikke minst et spørsmål om global dannelse, det vil si dannelse som et svar på globale utfordringer.

YLVA FRØJD

Stipendiat, Universitetet i Oslo

ylva.frojd@iln.uio.no

Pedagogen Wolfgang Klafki skriver at pedagogikken må utvikle en universal horisont, og ut i fra en global synsvinkel må man overveie hvilke erkjennelser, evner og holdninger unge mennesker har bruk for i fremtiden, så de produktivt kan analysere og ta stilling til universelle utviklinger og problemstillinger (2011, s. 102). Et viktig spørsmål er derfor hvilke tekster i norskfaget som legger til rette for en slik global synsvinkel og global dannelse.

Global dannelse bygger på den ene siden på konkret viten og faktaopplysninger om verden slik vi finner i lærebøker og sakprosa. På den andre siden krever global dannelse et følelsesmessig engasjement, som særlig skjønnlitteraturen har bidratt til. Per Thomas Andersen argumenterer for at å lese litteratur i skolen kan bidra til elevenes "kosmopolitiske empati". En "kosmopolitisk empati" er nødvendig for å kunne forestille seg et globalt fellesskap, skriver Andersen, og en inngang her kan være fortellinger "om andres liv og skjebne" som gir "øvelse i å forstå andres liv, følelser, situasjon og behov" (Andersen 2011, s. 20).

Den årlige Operasjon Dagsverk-aksjonen er en anledning for skoler til å sette fokus på solidaritet og global dannelse. Operasjon Dagsverk (OD) ønsker å bidra til at elever i norske ungdoms- og videregående skoler øker sin globale bevissthet, og at elevene skal delta på OD-dagen i solidaritet med ungdommer i det globale Sør.¹ Hvert år lager OD et omfattende informasjonsmaterieil, og ODs temahefte står her i en særstilling, da det deles ut til alle elever på de påmeldte skolene. Temaheftene skal fungere som undervisningsmaterieil, samtidig som det er en form for bistandsmaterieil med informasjon om de ulike prosjektlandene.

«Overordnet drøfter jeg hvordan en bestemt form for sakprosa, nemlig selvbiografiske tekster – eller såkalte testimonials – i ODs temahefter, kan bidra til elevenes globale dannelse»

I ODs temahefter finner vi flere typer fortellinger om "andres liv og skjebne", for eksempel rapporter fra bistandsarbeidere og intervjuer av ulike aktører i prosjektlandene. Her vil jeg imidlertid sette søkelyset på de tekstene i ODs temahefter som er skrevet av ungdom som bor i prosjektlandene – til ungdom i Norge. Ved å la ungdom i prosjektland selv komme til orde inkluderer nemlig OD i sitt materieil det medieforskeren Lilie Chouliaraki kaller den viktigste stemmen i bistandskommunikasjon "the voice of the vulnerable others" (2011, s. 374). Å inkludere de Andres stemme påvirker hvordan vi ser våre Andres menneskeverd, og gjennom å høre ulike synspunkter og perspektiver vil vi kunne oppøve vår dømmekraft og empatiske forestillingsevne, skriver Chouliaraki (2011, s. 373–375). Fra post-koloniale studier vet vi allikevel at det å inkludere andres

stemmer kan virke både på positive og negative måter. Det er en fare for at de Andre fremstilles stereotypt og dermed forsterker hegemoniske vi-de-forestillinger.

Gjennom å analysere tekster skrevet av ungdom i prosjektland vil jeg undersøke hvilke stemmer som kommer til orde i ODs temahefter, hvordan tekstene presenteres over tid, og hvordan tekstene kan bli lest. Videre vil jeg diskutere hvordan tekstene kan bidra til elevenes globale dannelse gjennom å øke elevenes globale solidaritet. Slik bidrar denne artikkelen på den ene siden til en kritisk forståelse av hvordan de Andre fremstilles i norsk skole, og på den andre siden til debatten om hvordan sakprosa blir – og kan eller bør bli – lest i norskfaget. Overordnet drøfter jeg hvordan en bestemt form for sakprosa, nemlig selvbiografiske tekster – eller såkalte testimonials – i ODs temahefter, kan bidra til elevenes globale dannelse.

TEORI OG TIDLIGERE FORSKNING

Edward Said argumenterer for at "Orienten" er en vestlig konstruksjon som gjør at vi kan bekrefte forestillinger om et "oss" i Europa/Vesten, i motsetning til et underlegent "dem" i Orienten (Said 1978). Den moderne oppfattelse av Orienten oppsto i kolonitiden, som en metode for å oppnå makt over de koloniserte. Når diskursen fortsatt har hegemoni, er det fordi Vesten (eller Oksidenten) vil fastholde en overlegen posisjon til verden for øvrig; konstruksjonen av Orienten som "de Andre" gir således Vesten en definisjonsmakt og et positivt selvilde (Said 2003, s. 7).

Vi kan si at samfunnsforskeren Terje Tvedt overfører Sids Orient-Oksident-para-digma på Nord-Sør-

¹ Jeg bruker begrepene det globale Nord og det globale Sør i tradisjonen som viser et asymmetrisk forhold, hvor det globale Sør er mottakere av bistand fra det globale Nord. Dette er i tråd med ODs eget bruk av begrepene, og i bevissthet om at det finnes store forskjeller innad i regionene.

forhold når han peker på særlige vi-de-fremstillinger innenfor det han kaller det “det norske sørpolitiske systemet” (2006, s. 78). Han finner det problematisk at “dets strategiske kommunikasjonsregime på sentrale områder [har] filtrert verden og Norge for nordmenn – som innordnet en strukturell relasjon mellom ‘oss’ og ‘dem’, og en handlingsrelasjon (‘vi’ som ‘den andres’ rettleder, tilrettelegger eller giver)” (2006, 78). Dette asymmetriske forholdet gjør det vanskeligere å betrakte mottakere av bistand som likeverdige.

I et internasjonalt perspektiv har det i de siste årene vært en dreining i vi-de-perspektiver innenfor bistandskommunikasjon. Sentralt i forskningen på dette feltet er Chouliarakis undersøkelser av hvordan ulike mediale fremstillinger av Andres nød former etiske og politiske forhold til den globale Andre (distant others). Gjennom å undersøke bistandsorganisasjoners appeller over tid finner Chouliaraki en dreining i bistands-kommunikasjonens utforming. Tradisjonell bistandskommunikasjon appellerer til giveren gjennom representasjoner av de som behøver bistand. I nyere bistandskommunikasjon derimot brukes oftere og oftere fremstillinger som legger mer vekt på hva givere føler, enn på lidelsen til dem man gir bistand til. Dette kaller Chouliaraki en post-humanitær appellstil (2010). Begrepet post-humanitær spiller her på at humanitært arbeid er arbeid for og med “de lidende”, og i en post-humanitær stil er det ikke lenger “de andres lidelse” bistandskommunikasjonens formidler. At OD trykker tekster skrevet av ungdom i prosjektland i sitt

materiell, kan ses som en motvekt til at mye av den nyere bistands-kommunikasjonen representerer de som skal gi bistand.

Tekstene skrevet av ungdom i prosjektland skal tjene som vitnesbyrd, det som i retorikken kalles testimonials (av gresk “å vitne”; Kjeldsen 2013, s. 126). G. Thomas Couser kontrasterer testimonials skrevet i Vesten med det han velger å kalle testimonio skrevet av urfolk i Latin-Amerika (2012). Et viktig poeng er at testimonio i høyere grad må vurderes ut fra om de representerer et (undertrykket) kollektiv enn et spesielt enkeltindivid:

A key feature of testimonio is that, in contrast to modern Western memoir, which puts a premium on unique individual identity, testimonio has a collective, communal dimension. It is associated particularly with indigenous peoples of Latin America [...] who have been victimized by the descendants of European intruders. It is understood to issue from an individual, who testifies to its truthfulness, but also to speak for a larger community to which its author belongs (s. 86).

Som vi skal se, kan de tekstene som er skrevet av ungdom i prosjektland i ODs temahefter, leses i tråd med Cousers definisjon. Dette, vil jeg hevde, gjelder ikke bare tekstene skrevet av urfolk, men også de skrevet av andre fra det globale Sør. Hovedpoenget med sjangeren, ifølge Couser, er at avsenderen taler ikke bare på vegne av seg selv, men også på vegne av et kollektiv, et samfunn, og et helt land.

Dermed ligger det i sjangerens natur at de kan anklages for å være homogeniserende – en eller et par mennesker skriver og vitner ikke bare på egne vegne, men på vegne av et folk.

Gjennom å fortelle om utfordringer i sitt hjemland viser forfatteren av testimonials en sårbarhet. For å bygge solidaritet mellom verdens unge, slik OD sikter mot, kan imidlertid ikke sårbarhet være noe kun “de Andre” har, ifølge forsker i politisk teori Kerri Woods. Hun skriver at følelsen av solidaritet må bygge på en felles følelse av sårbarhet: “a shared sense of vulnerability is crucial to the operation of sentiment directing an agent toward solidarity and compassion rather than greater distance and contempt” (2012, s. 1). Denne følelsen av felles sårbarhet, påpeker Woods, er betinget identifikasjon som står og faller på hvordan det globale Sør fremstilles i media: “If poor people from developing countries only ever appear in Western media as helpless, suffering creatures, then it is particularly easy for people in Western countries to lose sight of them as

beskrives i stor grad ved det de ikke er/har og ikke ved det de er” (2009, s. 24). Slike fremstillinger vil kunne bekrefte hegemoniske forestillinger om at det (kun) er det globale Nord som har noe å gi, og det (kun) er det globale Sør som har behov for å få. Dette er, som jeg har vært inne på, i tråd med Tvedts påstand, og vi skal se i hvilken grad det også gjelder ODs testimonials.

DISKURSANALYTISK BLIKK

Teorien og metoden jeg bruker i min analyse, tar utgangspunkt i Suids diskursanalyse og dreier fokus på Øst–Vest-forhold mot Nord–Sør-relasjoner (jf. Tvedt). Selve diskursbegrepet er mangfoldig, men Johan Tønnesson tilbyr en enkel definisjon idet han skriver at ordet kan bety “tekst i kontekst”. Ytterligere presisert er diskurs “en institusjonelt og historisk forankret tenke-, tale- og handlingsmåte” (Tønnesson 2002, s. 220).

I analysen benytter jeg meg mer metodisk av kritisk diskursanalyse, slik den er ut-formet av blant andre Normann Fairclough. Han beskriver diskursanalyse som en tredelt undersøkelse. Først analyserer man selve teksten, deretter settes teksten i sammenheng med den umiddelbare konteksten (også kalt situasjonskontekst), og til sist drøfter man sammenhengen med den kulturelle konteksten. I Faircloughs terminologi vil det si å analysere tekster i lys av diskursiv og sosial praksis (2008, s. 29). I den praktiske analysen vil det være glidende overganger mellom de diskursive nivåene, og metoden er subjektiv i den forstand at det er jeg som forsker som definerer hva som inngår i analysen.

På det første nivået – det vil si i analysen av selve teksten – vil jeg særlig fokusere på pronomenbruk samt tematisk og lingvistisk eksotifisering og fremmedgjøring versus temaer og språkføring som understreker likheter mellom ungdom i prosjektland og ungdom i Norge.

På det andre nivået er den umiddelbare diskursive praksis for ODs testimonials opp-slaget hvor tekstene er plassert, og temaheftet i sin helhet. ODs testimonials er omgitt av overskrifter, fotografier og andre tekster. Diskursanalysen må derfor inkludere multimodal analyse. Her vil jeg trekke inn Gunther Kress og Theo van Leeuwens visuelle grammatikk (2006). Særlig relevant er deres teorier om forskjellen mellom fotografier hvor avbildede ser direkte på leseren, og de som ikke gjør det. Gjennom blikkontakt med leseren vender den avbildede seg (imaginært) mot leseren direkte og utfører bildehandlingen krav (Kress & van Leeuwen 2006, s. 117–118). Dersom leseren har anledning til å iakta uten at blikket returneres, opprettes det ingen

«Dersom leseren har anledning til å iakta uten at blikket returneres, opprettes det ingen kontakt, og bildehandlingen er ikke lenger krav, men tilbud»

autonomous agents” (Woods 2012, s. 8). Spørsmålet i den følgende analysen er derfor i hvilken grad ungdommene fremstilles som sårbare, og om sårbarheten er noe ungdom i Norge kan identifisere seg med.

I en norsk skolekontekst har Yvonne Bakken og Kjetil Børhaug utført empiriske undersøkelser av solidaritetsprosjekter med fokus på global dannelse og hvordan de Andre representeres.² I tradisjonen fra Said undersøker de hva prosjektene gjør barna kjent med av forestillinger, verdier og handlingsstrategier. De finner at mottakere av bistand i høy grad fremstilles stereotyp, og at det legges vekt på alt de mangler: “De

² Solidaritetsaksjonene Bakken og Børhaug drøfter i sin artikkel “Internasjonal solidaritet i barnehage og på barnetrinet” (2009), inkluderer ikke OD, som kun gjennomføres på ungdoms- og videregående skoler.

kontakt, og bildehandlingen er ikke lenger krav, men tilbud: "it 'offers' the represented participants to the viewer as items of information, objects of contemplation, impersonally, as though they were specimens in a display case" (Kress og van Leeuwen 2006, s. 119). Det sistnevnte tilfellet kan dermed knyttes til problemet med at de Andre fremstilles som passive og ikke som selvstendig handlende – eller "autonomous agents", som Woods kaller det (2012, s. 8).

På det tredje nivået – det vil si i sosial praksis – inngår ulike samfunnsdiskurser (som globaliseringsdiskurser og bistandsdiskurser), ungdomsdiskurser og skolediskurser som konteksten for ODs materiell. Her vil jeg inndra teori og tidligere forskning nevnt ovenfor, med et særlig blikk på vi-de-diskurser.

ODS TESTIMONIALS

I ODs temahefter fra 1984 til 2016 finner vi testimonials i seks temahefter. I det følgende vil jeg gjennomgå disse for å vise hvordan tekstene har utviklet seg historisk – både kvantitativt ved at det blir flere av dem, og kvalitativt ved at de Andres stemmer og fortellinger blir mindre eksotiske og nærmer seg hverdagen til elever i Norge. Det vil si at forskjellene mellom "oss" og "dem" minker. ODs testimonials går altså fra å være skrevet innenfor en humanitær diskurs som fremstiller lidelse, til å fremstille ungdommen i prosjektland som mindre sårbare, og mer selvstendig handlende.

Brevet fra yanomami-ungdommer (1997)

Den første testimonial er trykket i 1997-temaheftet. OD1997 samarbeidet med Regnskogs-fondet og fremmet utdanning av ulike urbefolkningsgrupper i Amazonas. Temaheftet inkluderer en serie tekster om urfolk verden rundt og konsekvenser av imperialismen. Hefkets testimonial har en kollektiv avsender og er signert "Brev skrevet på yanomami-språket fra ungdommene i yanomamilandsbyen Dermimi til norske skoleelever" (s. 17; ill. 1). Teksten er altså et eksempel på Coussers testimonio (skrevet av latinamerikanske urfolk) der forfatterne fremstår som representanter for sitt folk. Samtidig er det et forsøk i tittelen på å avgrense dette kollektivet geografisk og kanskje særlig generasjonsmessig til å gjelde ungdom (i Dermimi). Teksten er plassert oppå fotografiet av én yanomami som representerer denne ungdommen. I motsetning til bildebruken i øvrige testimonials fyller dette fotografiet størsteparten av oppslaget, og den avbildede har ikke blikkontakt med leseren. Yanomamien blir dermed et objekt vi kan studere og la blikket hvile på, uten å føle at avbildede krever noe av oss. Det opprettes heller

"Brev skrevet på yanomami-språket fra ungdommene i yanomamilandsbyen Dermimi til norske skoleelever" (1997).

ingen kontakt mellom yanomamien og leseren (jf. Kress og van Leeuwen). Her gjengis teksten i sin helhet:

Vi, Yanomami, sender budskapet vårt til elevheftet. Dere er napë (hvite folk) og vi er yanomami. Vi har lyst til å fortelle tankene våre med skrift for å bli forstått riktig. Vi lærer å skrive på vårt eget språk yanomami, men før kunne vi ikke skrive. Nå er det en napë-lærer som underviser oss. Etter at vi har lært, vil vi ha våre egne lærere, og da blir det vår tur til å undervise de som bor lenger unna. Derfor er det at vi ungdommer, lærer oss å skrive. Men dere napë trenger ikke å bekymre dere og tenke: "Kommer yanomamiene til å bli som de hvite?" Vi lærer for å kunne forsvare området vårt. Vi vil ikke gå glipp av den muligheten som aksjonen deres gir oss, og heller ikke føre dere bak lyset, napë. Dette er første gang vi sender et budskap til dere og disse våre ord kan dere napë, unge voksne, menn og kvinner, nå se. Med vår egen landsbyskole har vi unge også lyst til å kunne helbrede hverandre. Tre av oss holder allerede på å lære å bruke mikroskop. De gjenkjenner malaria-sykdommen, slik at når vi bli syke, så kan vi selv behandle oss, slik at vi blir friske. Vi ønsker å gjøre disse tingene selv, det vil gjøre oss tilfreds. Vi er også glade for at dere napë hjelper oss. Slik snakker våre skrevne ord på samme måte som skapere Omam lære oss. Her slutter våre ord. (1997, s. 17).

Selv om teksten er på norsk, oppleves den på mange måter som fremmed i form og inn-hold. Dette signaliseres blant annet av den gjennomgående bruken av ordet napë (hvite folk) og fordi brevet flere ganger forteller at det er en skrevet tekst (som vi tar for gitt og er uvante med å bli minnet på). Også yanomamien med gjennomborede pinner i ansiktet som sitter med bar overkropp ved et skrivebord, vil oppleves fremmed for de fleste i Norge.

Både avsender og mottaker fremstilles kollektivt ved den gjennomgående bruken av "vi" og "dere". Det handler om et tydelig markert "vi" og "de Andre". Dette under-strekes videre i teksten idet yanomamiene forsikrer leseren om at selv om de lærer å skrive, skal de ikke bli "som de hvite"; de skal ikke miste sin identitet og kultur. Forsikringen inneholder det Homi Bhabha kaller den koloniale diskurs' ambivalens. Dette er en diskurs basert på et "vi" som ønsker å sivilisere og utdanne de Andre, slik at de blir som "oss". Samtidig har dette "vi-et" (ubevisst) behov for at de andre forblir de Andre. De skal be-krefte vårt selvbilde som overlegne og dermed også bekrefte vår maktposisjon (Bhabha 1994, s. 122). Dette er noe de Andre ofte gjennomskuer, noe vi kan få følelsen av i dette brevet. På den ene siden

skal yanomami-ungdommen bli (utdannet) som "oss", de hvite; på den andre siden må de ikke bli helt som "oss". De skal være "almost the same, but not quite" (1994, s. 122), eller som i Bhabhas egen omskrivning: "almost the same, but not white" (1994, s. 128).

I lys av temaheftets tematikk kan det mer konkret leses som en forsikring om at yanomamiene ikke skal bli overgripere eller rasere regnskogen. Da vi-et antar at alle norske elever er hvite (som kanskje skal oppfattes som ikke-indianere), rammer denne implisitte anklagen om de hvite som overgripere også elever i Norge (eventuelt deres forfedre). Det blir i Bhabhas terminologi et spørsmål om "mimicry" som grenser til "mockery" (1994, s. 123). Vi kan muligvis fornemme en hånlige tone i brevet: De ønsker ikke å bli som "oss", fordi de hvite er destruktive – eller i hvert fall historisk har oppført seg destruktivt. Yanomami-ungdommen skriver i tillegg at de ikke skal fore elever i Norge bak lyset. Dette kan leses som en forsikring om at pengene som jobbes inn av elever i Norge, skal brukes til utdanning, og ikke noe annet. Det foregriper imidlertid også vårt mistenksomme syn på verden: De norske elevene formodes (av yanomami) å være mistenksomme i forhold til om bistand kommer frem og brukes som det skal. Dermed reflekterer utsagnet på noe ubehagelig vis et imperialistisk tankegods om "den hvite manns byrde", der synet på de Andre er at de ikke kan forvalte ressurser like godt som "den hvite mann", fordi de ikke er like sivilisert.

Til tross for at yanomami-ungdom står som avsender av teksten, er det tydelig at den er skrevet til årets aksjon som et ledd i å legitimere behovet for årets OD-aksjon. Teksten kan dermed leses inn i en orientalistisk eller imperialistisk forståelsesramme der den bekrefter en hegemonisk forestilling om et overlegent "vi" i det globale Nord, i mot-setning til et underlegent "de" i det globale Sør – selv om den også kan gi et inntrykk av at det underlegne "de" har gjennomskuet den koloniale diskursen. Når det gjelder sårbarhet, ser vi at Yanomami fremstilles som sårbare, mens elever i Norge har ressurser og kan "hjelpe dem" (jf. Tvedt). Appellen skriver seg overordnet inn i en humanitær diskurs, hvor ofre for den "hvite mann" (som raserte regnskogen) samtidig skal reddes av "hvite folk" (elever i Norge). Ved at teksten inngår i en humanitær diskurs, står den i motsetning til kommende OD-testimonials, som i høyere grad fremstiller fellestrekk mellom ungdom i prosjektland og Norge, inklusiv en felles sårbarhet.

Tekster på engelsk (2005–2007)

De tre neste testimonials (2005, 2006, 2007) er trykket på engelsk. Det kan være at tekstene er skrevet på

engelsk av ungdommen i prosjektlandet, men det er også sannsynlig at tekstene er oversatt for å kunne brukes i engelskundervisningen på skoler i Norge.

OD2005 samarbeidet med Kirkens Nødhjelp, og prosjektet arbeidet for styrking av ungdommers selvtilitt og mulighet til å forme sine egne liv for å forhindre menneskehandel i Brasil. Teksten "Where I live" er skrevet av Marília Melhado (20), en brasiliansk student (s. 10; ill. 2). Oppslaget er en kontrastfylt kollasj. På den ene siden signaliserer oppslaget idyll gjennom blant annet en rosa overskrift i løkkeskrift og et fotografi av ungdommer som leker med en ball på en vakker strand. På Melhados bildebyline ser hun ikke mot kameraet, men har blikket vendt mot dette fotografiet. Slik settes Melhado i sammenheng med idyllen. På den andre siden viser oppslaget fattigdom gjennom fotografiet av to mennesker som sover under et tæstelap, og gjennom et fotografi av Brasils favela på oppslaget høye side. Både oppslaget som helhet og Melhados tekst inneholder mye informasjon om kontrastfylte sider ved livet i Brasil.

I motsetning til yanomami-indianerne, som representerte urbefolkning i Brasil, representerer Melhado landet fra et perspektiv som ligger tettere på det til skoleelever i Norge.³ Forfatteren skriver at hun selv har det godt; hun kommer fra et middelklassehjem, kan studere og har råd til å gå på fest. Men ikke alle har det like godt i Brasil, skriver hun, og "Here, we deal with really complicated problems, that I believe is not common in Norway". Melhado trekker frem at kvinner tjener mindre enn menn, at de fargede og fattige har dårlige jobber, og at analfabetisme og tenåringsgraviditet er utbredt. Elevene inviteres til å identifisere seg med Melhado (hennes livsbetingelser), samtidig som det opprettholdes en avstand (ulike forhold i Brasil og Norge). Slik fungerer Melhado som en "oversetterfigur" for elever i Norge i møtet med Brasil, det vil si en som formidler mellom kulturer (Oxfeldt 2012).

Teksten har en uklar vi-posisjon som særlig merkes i tekstens avslutning. Melhado skriver: "I still believe in a better future for everybody in Brazil. If we just make an effort, I am sure we can make a difference". Det er uklart om hun her tenker at det er brasilianerne selv som skal gjøre en innsats, eller om hun inkluderer OD-aksjonen og skoleelever i Norge, og at det dermed fungerer som en appell. Uansett kan man si at ODS (og kanskje leserens) vi-de-tankegang problematiseres ved at teksten fremhever klasseskiller som mer ekskluderende enn globale Nord-Sør-skiller.

De to øvrige tekstene på engelsk er "This is my story", skrevet av Dhiraj Lama (15), skoleelev i Nepal

"This is my story" (2006)

(2006; ill. 3) og "Problems and needs in Nicaragua and Central America", skrevet av Juan Carlos López López (16) fra Nicaragua (2007; ill. 4). Begge forteller om en hverdag som er fremmed for elever i Norge. Lama skriver om uttryktheten av å leve i et land med borgerkrig hvor foreldre kan bli kidnappet, og at han har sett den lokale butikkeieren bli drept av ukjente soldater. Lopéz skriver at det er mangel på lærere, og at mange ikke har råd til å fullføre utdanningen sin i Nicaragua.

Både Lama og López ser rett i kameraet på sine bildebylines og krever dermed noe av leseren. En tolkning kan være at ungdommene krever at elever i Norge ikke kun reflekterer omkring ulikheter mellom Lamas og López' hverdag og deres egen, men også identifiserer seg med deres situasjon. Det er flere elementer i oppslagene som kan skape identifikasjon: Lama er en ungdom på 15 år, han går på skolen, og han hører antagelig på hiphop-musikk, noe fotografiet av ham i en hettegenser med teksten "Slim Shady, Eminem" på brystet indikerer. Oppslaget med López' tekst er illustrert med et stort farge-fotografi av fem ungdommer som spiller fotball. Under står bildeteksten "På Norgesbesøk: Juan Carlos spiller fotball i parken". Fotografiet kan fungere som en identifikasjonsmarkør som viser at López ikke bare er en ungdom som ungdom i Norge (som spiller fotball og reiser utenlands), han har også vært på besøk her og spilt fotball i parken. I likhet med Melhado er López langt fra like eksotisk og fremmed som yanomami-indianerne.

Seksuell trakassering i 2015-heftet

Det er ingen testimonials i ODS temahefter fra 2008 til 2014. I temaheftene fra 2015 og 2016 er det for første

gang inkludert flere enn én tekst fra ungdom i prosjektlandene – alle på norsk. På den ene siden kan det være et tegn på at OD i mindre grad tenker at et enkelt individ kan representere et helt land, og de vil derfor inkludere flere ulike stemmer i sitt materiell. På den andre siden kan det være et uttrykk for OD har større behov for å legitimere sine prosjekter (og derved bruker flere "sannhetsvitner") på grunn av en økende skepsis til bistand (Statistisk Sentralbyrå 2013). Til tross for at det er flere tekster i OD2015-heftet, har tekstene så mange fellestrekk at de stort sett taler i kor og utgjør én sterk stemme.

"Seksuell trakassering i Argentina" (2015)

ODs kampanje 2015 "Med lik rett" samarbeidet med Amnesty International, og aksjonens overordnede mål var å arbeide for økte seksuelle og reproduktive rettigheter for ungdom i Argentina, Chile og Peru. OD2015-heftets tre testimonials er alle skrevet av unge jenter: "Seksuell trakassering i Argentina" av Aixa Rizzo (20 år, s. 10; ill. 5), "Vold-tekstkultur i Argentina" av Ana (20 år, s. 15; ill. 6) og "Mange Mariaer i Peru" av Maria Christina (20, s. 16; ill. 7). De to første forteller om egne opplevelser av seksuell trakassering i Argentina og behovet for endring. Rizzo skriver: "Vi

"Problems and needs in Nicaragua and Central America" (2007)

må skape en kultur uten misbruk, uten stygge bemerkninger på gaten, og uten vold", mens Ana skriver: "Vi [jenter] vil ha respekt. For å endre dette trenger vi en endring i kulturen og utdanningen vår." Begge viser til en objektivitet av kvinner, og at mer opplysning (som OD-aksjonen skal tilby) kan bøte på forholdene.

Både indirekte og direkte inviteres elevene til å reflektere omkring hvorvidt seksuell trakassering også er et problem i Norge, og om ungdom på tvers av landegrensene er utsatt for en felles sårbarhet (jf. Woods). Teksten "Hva med Norge?" er plassert ved siden av Rizzos tekst, og de to tekstene er bundet sammen ved at sistnevnte starter med: "Seksuell trakassering er et stort problem i Argentina. Men hvordan står det til i Norge"? På den ene siden kan det å vise at ungdom i prosjektland og ungdom i Norge har samme type utfordringer, føre til økt solidaritetsfølelse med ungdom på tvers av landegrensene, slik OD sikter mot. På den andre siden kan en slik fremstilling anklages for å under-kommunisere at det er store strukturelle forskjeller mellom landene; selv om utfordringene kan fremstå som beslektet, vil det være ulike muligheter og fremgangsmåter for å møte slike utfordringer.

I teksten "Mange Mariaer i Peru" utvides også perspektivet fra egne opplevelser til en allmenn problematikk. Denne teksten har en ingress og et første avsnitt som forteller om Maria. Deretter handler de resterende fire avsnittene om problemer omkring tenåringsgraviditet generelt i Peru. Felles for de tre fortellingene er at det er navngitte forfattere som tar utgangspunkt i egne erfaringer, og de er dermed individorientert. Som testimonials er de allikevel kollektiv orientert, og de kan fungere som appeller til elevene om behovet for at ungdom engasjerer seg og hjelper hverandre.

³ Det kan være at samer i høyere grad kan identifisere seg med andre folks fortellinger.

Ingen av de tre tekstene er illustrert, bortsett fra bildebyline på Rizzo og Christinas tekst. Begge ser rett på kameraet, og i likhet med Lama og López kan det leses som et krav om kontakt og identifikasjon. Til forskjell fra "Brevet fra yanomami-ungdommen" er det lite i bildebruken som signaliserer at disse forfatterne skriver fra et fremmed land.

"Voldtektskultur i Argentina" (2015)

Engasjement i 2016-heftet

Det siste temaheftet vi skal se på, er det for OD2016. Dette året samarbeidet OD med Studentenes og Akademikernes Internasjonale Hjelpemiddel (SAIH) for trygge skoler i Colombia. De to første testimonials er skrevet av aktivister i elevorganisasjonen ANDES i Colombia, og de tematiserer behovet for ungdommelig engasjement og kollektivt organisert handling.

OD-kampanjens slagord "Vi erklærer fred mot krigen" er brukt som overskrift på Deisy Aparicio (22) tekst (ill. 8). Innenfor min overordnede tematikk om at de Andre skal komme til orde, kan denne teksten leses som et markert selvbevisst eksempel. Hun skriver:

"Mange Mariaer i Peru" (2015)

Elevorganisasjonen ANDES har gjort meg til den personen jeg er i dag. Jeg er mer bevisst på utfordringene vi har i Colombia, men samtidig tør jeg å ta ordet og heve stemmen for å fortelle makta at vi kjemper mot deres urettferdighet. Livet mitt har blitt en kamp for bedre utdanningssystem. (s. 12).

Aparico er bevisst om den stemmen hun har og kan bruke – overfor makten i Colombia og formodentlig også overfor elever i Norge. Tilsvarende bevisst fokus på engasjement finner vi i teksten av Juan Rafael Aguado Ospina (18): "Vi skaper dagens historie" (ill. 9). Teksten starter med "Ungdom og elever har et stort ansvar", og avslutter med:

Vi er elever, akkurat som andre elever i verden, vi har bare vanskeligere forutsetninger. Vi ønsker oss en trygg skole, der du blir akseptert uansett hvem du er. Det er en skole der håpet vokser og gleden er større enn redselen. Det er en glede som er så smittsom at alle elever vil gå på skolen hver eneste dag (s. 13).

"Derfor vil ANDES erklære fred mot krigen!" og "Vi skaper dagens historie" (2016)

Ospina skriver om ungdom i Colombia, men inkluderer også implisitt skoleungdom i Norge (og resten av verden) i sin oppfordring om å engasjere seg. Aparicio og Ospina fremstår mer som forbilder enn som ungdom som behøver bistand. Tekstene er ikke skrevet innenfor en humanitær diskurs som fremhever lidende Andre, og Aparicio og Ospina fremstår i høy grad som det Woods betegner som "selvstendig handlende" (2012, s. 8).

OD2016s temahefte inneholder også tre korte testimonials skrevet av ungdom i ur-folksgruppen nasa, under overskriften "Ur-folkskamp" (s. 15; ill. 10). Tekstene er signert med forfatternavn og alder, men de har ikke bildebyline, og dermed fremstår avsenderne som mer anonyme enn i ovennevnte tekster. I likhet med brevet fra yanomami-ungdommen bruker alle pronomenet "vi" og signaliserer derved en kollektiv avsender. I tillegg tematiserer de tre tekstene kolonisering og urettferdighet (i tråd med Cousers definisjon av latinamerikanske testimonio), men her gjøres det mer eksplisitt enn i yanomami-teksten. Viviana Trochez-Dagua (18) fremhever for eksempel den hvite manns overgrep mot urbefolkning:

De erobret oss og sjal våre rikdommer. Vi var her lenge før kontinentet ble kalt Amerika. Jeg venter på den dagen da vi alle, - både barn, ungdommer, voksne og gamle kan løpe, leke, le og gråte over at jorda vår er blitt tilbake (s. 15).

"Vi-et" settes ikke opp i en kontrasterende relasjon til et "dere" som erobret og stjal. Dette åpner i høyere grad for ungdomssolidaritet på tvers av landegrenser; tankegangen er i utgangspunktet at elever i Norge er enige med urfolket. I motsetning til i yanomami-nes brev uttrykker teksten ikke noen spenning mellom "mimicry" og "mockery"; urfolket fremtrer selvbevisst som folk som ikke lar seg innordne i en undertrykkende vi-de-kolonial diskurs.

Det er også stor kontrast mellom fotografiet av yanomami i 1997-heftet, og foto-grafiet av nasafolket i 2017-heftet. På sistnevnte ser vi åtte-ni ungdommer i klær og med hårfrisyrer vi også kan se i Norge, og jenta til høyre i fotografiet ser direkte på kameraet. Bildehandlingen fremhever kravet satt i parateksten: "Årets Operasjon Dagsverk vil støtte urfolk i Colombia

for at deres stemmer blir hørt” (s. 15). Her ser vi hvordan OD selv tematiserer at de Andre skal komme til orde.

OPPSUMMERING AV ANALYSEN

Vi ser en tydelig utvikling i tekstene. Den første testimonial, brevet fra yanomami-ungdommer (1997), kan oppleves som fremmed (både tekstuelt og i meningsinnhold), mens avstanden er mindre mellom forfatterne og elever i Norge i de senere tekstene, noe som antyder både at globaliseringen bringer oss nærmere hverandre over tid, og at måten å fremstille de Andre på tilsvarende endrer seg. I tekstene fra 2005 til 2007 uttrykker forfatterne seg på et lingua franca (engelsk), og de viser at man har mye til felles (for eksempel hører på samme musikk). De uttrykker seg mer individualistisk (vs. kollektivt) og indikerer at man til og med har vært i hverandres verden. Disse tekstene viser til en global kultur og et globalt språk (engelsk) som elever i Norge kan identifisere seg med bruken av. Ungdommene i ODs testimonials fra 2016 og 2017 fremstår selvstendige og selvbevisste. Gjennom både tekst og fotografier fremstilles ungdommene i større grad enn tidligere slik at elever i Norge kan betrakte mottakerne av bistand som likeverdige dem selv (jf. Tvedt), og som aktivistiske rollemodeller. Bruken av fotografier gir tekstene og ODs aksjoner et ansikt. Hvorvidt selve ansiktet fører til identifikasjon, vil jo være avhengig av hvem som avbildes (og hvem som betrakter), og det er tendens til at både tekst og fotografier er mindre eksotifisert nå enn tidligere.

AVSLUTTENDE KOMMENTAR

Mitt overordnede spørsmål er hva slags plass ODs tekster kan ha i norskundervisningen, og hvordan de kan bidra til elevenes globale dannelse. På den ene siden er ODs testimonials sakprosa, det vil si en type tekster som gjerne brukes til ulike former for språkbruksanalyse i skolen (Tønnesson 2002; Skjelbred 2010). På den andre siden er ODs testimonials fortellinger om Andres liv og skjebne, som kan være et ledd i å øke elevenes

“Urfolks kamp” (2016)

“kosmopolitiske empati” og “empatiske forestillings-evne” (Andersen 2011; Chouliaraki 2011). Jeg vil derfor argumentere for at dersom ODs tekster skal brukes til undervisning i norsk, er det relevant å anlegge både en opplevelsesbasert og en analytisk tilnærming til tekstene. Det vil si at arbeid med ODs tekster kan både være ulike former for språkbruksanalyse, og leses med utgangspunkt i elevenes opplevelser av teksten. For eksempel kan 2015-tekstene leses som personlige fortellinger om seksuell trakassering og verdsettes som intime testimonials som inviterer elevene til å reflektere omkring seksuell trakassering både i Argentina og Norge. ODs testimonials er med andre ord egnet til å øke elever i Norges følelsesmessige engasjement gjennom en identifikasjon med avsender.

Min diskursanalyse viser i tillegg at denne typen tekster kan leses komparativt som et uttrykk for hvordan materiell til skoleelever i Norge er endret over tid, noe som kan føre til mer generelle refleksjoner omkring hvordan representasjonen av globale Andre ser ut i dag og hvorfor. Denne fremgangsmåten handler om å lese tekstene i en av flere mulige større kontekster. Å fokusere på testimonials har den fordel at 1) ungdom fra prosjektlandene får komme til orde, 2) tekstene er relativt korte og kan innenfor rimelig tid leses opp mot hverandre og gi historisk forståelse av hvordan diskur-

ser endrer seg over tid, og 3) de legger opp til identifikasjon med unge i andre land (særlig det globale Sør) og forståelse av det ungdom har til felles (inkludert sårbarhet).

ODs testimonials kan derved særlig knyttes til formålsdelen for norskfaget, hvor det slås det fast at “Norsk er et sentralt fag for kulturforståelse, kommunikasjon, dannelse og identitetsutvikling” og at faget “befinner seg i spenningsfeltet mellom det historiske og det samtidige, det nasjonale og det globale” (NOR1-05). Det tekstlige møtet med de Andre som elever i Norge får i møtet med ODs testimonials, kan være et bidrag til elevenes globale synsvinkel og global dannelse.

LITTERATUR

- Andersen, P.T. (2011). Hva skal vi med skjønnlitteraturen i skolen? *Norsklæreren*, 35 (2), 15–22.
- Bakken, Y. & Børhaug, K. (2009). Internasjonal solidaritet i barnehage og på barnetrinnet. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 93 (1), 16–27.
- Bhabha, H. (1994). *The Location of Culture*. London & New York: Routledge.
- Chouliaraki, L. (2010). Post-humanitarianism: humanitarian communication beyond a politics of pity. *International journal of cultural studies*, 13 (2), 107–126.
- Chouliaraki, L. (2011). ‘Improper distance’: Towards a critical account of solidarity as irony. *International Journal of Cultural Studies*, 14 (4), 363–381.
- Couser, G.T. (2012). *Memoir. An Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Fairclough, N. (2008). *Kritisk diskursanalyse: en tekstsamlings*. E.H. Jensen (Red. og Overs.). København: Hans Reitzels Forlag.
- Frøyd, Y. (2018, under utgivelse). Who Cares? Operation Day’s Works booklet covers as appeals for humanitarian aid. I *The Happiest People on Earth? Scandinavian Narratives of Guilt and Discontent*. *Scandinavian Studies*.
- Kjeldsen, J.E. (2013). *Retorikk i vår tid [2006]*. Oslo: Spartacus Forlag.
- Klafki, W. (2011). *Dannelsesteori og didaktik – nye studier [2001]*. B. Christensen (Overs.). Århus: Forlaget Klim.
- Kress, G. & van Leeuwen, T. 2006. *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. London: Routledge.
- Oxfeldt, E. (2012). *Romanen, nasjonen og verden. Nordisk litteratur i et postnasjonalt perspektiv*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Said, Edward W. (2003). *Orientalism [1978]*. London: Penguin Books.
- Skjelbred, D. (2010). *Sakprosa i lærebøkene – et historisk perspektiv*. I K. Kalleberg & A. E. Kleiveland (Red.), *Sakprosa i skolen* (s. 55–63). Bergen: Fagbokforlaget.
- Statistisk Sentralbyrå (2013). *Holdninger til og kunnskap om norsk u-hjelp, 2013*. Hentet fra <https://www.ssb.no/offentlig-sektor/statistikker/uhjelp-hold/hvert-3-aar/2013-11-05>
- Tvedt, Terje (2006). *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og den norske modellen*. *Historisk tidsskrift*, 85, 59–85.
- Tønnesson, J.L. (2002). *Alt anna enn dikting? I J.L. Tønnesson (Red.), Den flerstemmige sakprosaen* (s. 9–28). Bergen: LNU/Fagbokforlaget.
- Tønnesson, J.L. (2002). *Ordlister*. I J.L. Tønnesson (Red.), *Den flerstemmige sakprosaen* (s. 219–231). Bergen: LNU/Fagbokforlaget.
- Woods, Kerri (2012). *Whither Sentiment? Compassion, Solidarity, and Disgust in Cosmopolitan Thought*. *Journal of Social Philosophy*, 43, 33–49.